

УДК 339
© 2009

Халатур С. М., аспірантка*

Дніпропетровський державний аграрний університет

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Рецензент – доктор економічних наук Л.Ю. Мельник

Розглядається стан розвитку світового ринку сільськогосподарської продукції. Досліджено його особливості та проаналізовано постачання населенню продовольства. Обґрунтована необхідність удосконалення організації виробництва сільськогосподарської продукції на світовому ринку.

Ключові слова: *світовий ринок, сільське господарство, міжнародна торгівля, сільськогосподарське виробництво, світова економіка.*

Постановка проблеми. Світовий ринок склався на початку ХХ ст. у результаті тривалого історичного процесу, багатовікової еволюції продуктивних сил, поглиблення міжнародного поділу праці, поступового й неухильного включення економік у загальну систему світових господарських зв'язків, що стало наслідком розвитку суспільного виробництва. Світовий ринок сільського господарства визначає продукція спільного господарства економічно розвинених країн. Міжнародна торгівля продовольчими товарами включає торгівлю продукцією землеробства, тваринництва, рибальства, лісового господарства, а також напівфабрикатами і готовими товарами.

Аналіз основних і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. У цілому наша планета має досить сприятливі умови для розвитку сільського господарства. Із загальної площі суші – 13,5 млрд. га (без обліку територій з багаторічними льодовиками) – в активному сільськогосподарському обороті перебуває лише 1,4 млрд. га, тобто дещо більше 10%; луки та пасовища займають 3,06 млрд. га. Отже, на всі сільськогосподарські угіддя припадає 4,46 млрд. га, що становить близько 34% загальної площі суші [2]. На ринок сільськогосподарської продукції основний вплив мають наступні загальні та специфічні фактори, з-поміж яких земля виступає головним засобом виробництва. Значну питому вагу займають сезонні роботи. Істотний вплив на розвиток сільського господарства та його спеціалізацію справляють природно-кліматичні умови, характер розселення населення тощо. Концентрація засо-

бів виробництва на одиницю площі в ньому значно менша, ніж в інших галузях господарства. Об'єктивною закономірністю розвитку світового господарства є інтернаціоналізація виробництва та інтеграція в міжнародні економічні структури, що сприяє активізації експортно-імпортних операцій на зовнішньому рівні. Серед ринків традиційних товарів даний ринок займає особливе місце. По-перше, немає жодної країни, яка б не брала участі у процесі міжнародного обороту сільськогосподарських продуктів в якості експортера, імпортера або одержувача гуманітарно-продовольчої допомоги. По-друге, сільськогосподарське виробництво – найдавніший вид людської діяльності. Тому практично у будь-якій країні світу існує агропромисловий сектор, що виробляє якусь продукцію. По-третє, саме продовольство і сільськогосподарська сировина – найдавніші товари в історії розвитку міжнародної торгівлі [1].

Мета та методика досліджень: дослідити особливості розвитку світового ринку сільськогосподарської продукції; виявити принципи удосконалення організації виробництва сільськогосподарської продукції на світовому ринку.

Результати досліджень. Розбіжності на ринку визначаються, насамперед, проблемами сільськогосподарського надвиробництва. Такі країни як США або Канада пропонують усунути всі субсидії та бар'єри, пов'язані з імпортом, як засобу, що сприяє розпаду сільського господарства. Отже, єдиними допустимими формами підтримки виробництва залишаються форми, які б не впливали негативно на внутрішнє виробництво й не викликали б торгівельних конфліктів. Ринок сільськогосподарської продукції включає в себе два сектори: продовольчий (зерно, м'ясо, фрукти, овочі, молочні продукти й т. ін.) та сільськогосподарської сировини для виробництва нехарчових товарів (шкіра, бавовна, лікарські рослини, каучук, тютюн, вовна тощо). Хоча під впливом науково-технічного прогресу стає можливим використання окремих видів продукції за

* Керівник – доктор сільськогосподарських наук І.Л. Сазонець

новим призначенням. Це проявляється через:

- використання нових форм і методів ведення сільськогосподарського виробництва (організація праці, менеджмент, нові методи обробки ґрунтів тощо);

- впровадження нової, працеозаощаджувальної, спеціалізованої, високорезультативної техніки, що підвищує продуктивність праці у сільському господарстві;

- впровадження методів генетики і селекції для поліпшення властивостей та якості продукції;

- застосування нових видів добрив і кормів для підвищення продуктивності як у рослинництві (збільшення обсягів продукції з одиниці площі), так і в тваринництві (збільшення надою молока, більш швидкий набір ваги).

У системі світової економіки сільському господарству належить виняткова роль, що обумовлюється низкою причин [7]. Існує постійна необхідність нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції для забезпечення всезростаючої чисельності населення планети. Продовольчі товари характеризуються значною гнучкістю використання, тобто зміною обсягу їхнього споживання залежно від розмірів доходу населення. (Якщо у високорозвинених країнах, де простежується тенденція приведення продуктів харчування до науково обґрунтованих норм, показник еластичності попиту може навіть знижуватися до 0,1-0,2, то в країнах, що розвиваються, підвищуватися до 0,8 [3]. Промисловість постійно має потребу в зміцненні своєї сировинної бази. Це особливо важливо для країн, що розвиваються, намагаючись шляхом розвитку харчової й легкої промисловості почати індустріалізацію своїх країн. Сільське господарство виступає постачальником робочої сили і капіталу в інші галузі економіки, стимулюючи їхній розвиток. За деякими даними, в канали світової торгівлі надходить близько 12% світової аграрної продукції. Стосовно даного показника виділяються США, де сільськогосподарська продукція становить 20% її експорту, а також Нова Зеландія, Данія. Рівень сільськогосподарського виробництва визначається загальним рівнем економічного розвитку країн (табл. 1) [4]. До 1980-х років у сільському господарстві була зайнята більша частина світових трудових ресурсів, і лише в середині 1980-х чисельність зайнятого у ньому населення поступилася першістю його кількості в промисловості. Це підтвердило загальну тенденцію скорочення зайнятості у сільськогосподарському виробництві. Це стосу-

валося як високорозвинених, так і країн, що розвиваються. Проте якщо в першому випадку мова йде про зайнятість у межах 3-10%, то в другому – коливається від 50-90% [9]. Настільки високе розходження у показниках зайнятості обумовлено ступенем механізації, хімізації й енергооснащеності сільськогосподарського виробництва у країнах із різним рівнем соціально-економічного розвитку, а також структурою та ефективністю функціонування їх АПК. У високорозвинених країнах з інтенсивним типом ведення сільського господарства при незначній частці зайнятих у ньому працівників забезпечується виробництво значного обсягу сільськогосподарської продукції. Так, у сільському господарстві США зайнято менше 4 млн. чол., які забезпечують не тільки населення США (близько 300 млн. чол.) необхідною сільськогосподарською продукцією, але й значну її частину (близько 25%) експортують. Те ж саме можна сказати й про Францію, Канаду, Данію, Нідерланди, Австралію та інші високорозвинені країни. Інше становище у слаборозвинених країнах, де основна частина населення зайнята у сільському господарстві; при цьому у багатьох із них відчувається хронічна недостача продовольства [8].

У процес торгівлі продовольством, сільськогосподарською сировиною, а також продукцією, необхідною для її виробництва й переробки, залучені практично всі країни світу. В останні роки не менше чверті виробленої сировини для його виробництва надходить у канали міжнародного бізнесу. Окремі дані про світову торгівлю, наведені у табл. 2, свідчать про те, що істотна частина світової торгівлі продовольством має місце в межах регіонів, що цілком обумовлюється з погляду економії на транспортних витратах. Передусім це стосується Європи.

Очевидно, що Азія й Африка залишаються регіонами, які мають найбільший дефіцит у забезпеченні населення продовольством, передусім зерновими та м'ясом. Слід зауважити на різко зростаючій ролі європейського континенту як постачальника основних видів продовольства на світовий ринок, тоді як до середини ХХ століття Європа виступала як імпортер продовольства. Одночасно впала роль Північної та Південної Америки, а також Австралії, що раніше домінували на світовому ринку продовольства. Багато в чому ці зміни були обумовлені успіхами в здійсненні Єдиної сільськогосподарської політики ЄС [6].

Найбільшими експортерами продовольства у цей час виступають (2007 р., млрд. дол., у дужках –

1. Рівень розвитку сільського господарства у світі [4]

Країни	Доларів на 1 жителя (у цінах 1975 р.)			Річний виробіток на працівника, дол.	
	1950 - 55	1971 - 75	1981 - 85	1981 - 85	2007
Розвинені країни	220	260	255	8265	...
США	235	235	220	16050	35500
Європа	215	275	280	8275	18000
Японія	160	230	225	4415	8000
Росія	...	...	...	...	3200
Австралія	...	...	...	...	14000
Країни, що розвиваються	87	95	98	465	...
Латинська Америка	120	140	150	1460	...
Ближній і Середній Схід	135	158	156	1140	...
Південна, Східна, Південно-Східна Азія	65	70	79	325	...
Тропічна Африка	123	113	89	380	...

2. Світова торгівля зерновими та м'ясом у 2003-2007 роках [8]

Країна	Експорт				Імпорт			
	зернові		м'ясо		зернові		м'ясо	
	млн. т	млрд. дол.	млн. т	млрд. дол.	млн. т	млрд. дол.	млн. т	млрд. дол.
Усього у світі	279,6	38,6	26,2	46,4	279,9	40,7	25,4	45,7
Австралія	19,3	2,9	1,6	3,2	0,1	0,02	0,5	0,1
Азія	49,1	7,6	2,7	3,7	112,6	16,1	7,3	12,8
Африка	2,8	0,5	0,1	0,2	50,3	7,8	0,9	1,0
Європа	89,5	10,0	11,2	23,1	61,1	9,0	12,5	23,4
Океанія	19,4	2,9	2,4	5,3	1,4	0,3	0,2	0,4
Північна й Центральна Америка	97,7	13,7	6,1	9,9	32,4	4,7	4,2	7,7

у відсотках до світового підсумку); США – 39,7 (14,0), Франція – 20,2 (7,1), Нідерланди – 17,1 (6,0), ФРН – 16,7 (5,9), Канада – 14,1 (5,0), Іспанія – 11,7 (4,1), Бразилія – 11,0 (3,9), Італія – 10,9 (3,8), Австралія – 10,8 (3,8), Китай – 9,1 (3,2) [10]. Відповідно, найбільшими імпортерами є: Японія – 24,3 (8,1), ФРН – 23,6 (7,9), Англія – 18,3 (6,1), Франція – 15,4 (5,2), Італія – 13,4 (4,5), Китай – 10,2 (3,4), Канада – 8,7 (2,9), Мексика – 8,7 (2,9), Іспанія – 7,0 (4,5), Росія – 6,2 (2,1).

На 10 найбільших країн-експортерів та імпортерів припадає понад половину світового експорту й імпорту продовольства. Це свідчить про високий ступінь диверсифікованості їхнього товарного асортименту, що найбільш характерно для розвинених країн. Вони, зокрема, у великій кількості ввозять на свої ринки фрукти та овочі. Хоча ці товари не є основними продуктами харчування, але за цінами, що існують у світі, вони знаходяться на першому місці. У 2007 році загальний імпорт цих товарів склав 80,7 млрд. дол. [5].

Дискусійним питанням у світовій торгівлі продовольством нині є подальша її лібералізація, що включає усунення різних тарифних і нетарифних обмежень. Угода по сільському господарству, розроблена ще в рамках ГАТТ (вступила в силу у 1995 році), у принципі передбачала лібералізацію торгівлі й скорочення державного субсидування та експорту, а також полегшення поставок із країн, що розвиваються, на ринки розвинених країн. Однак дана угода постійно порушується [6].

Отже, постачання продовольства населенню світу в цілому істотно покращилось, порівняно з ситуацією в середині ХХ століття. Світове виробництво м'яса, розраховуючи на душу населення, становило у 2007 році 38,5 кг; це забезпечує середньодушове споживання приблизно 100 г у день (табл. 3). Дані показники практично подвоїлися у порівнянні із серединою століття, коли на душу населення припадало 16,5 кг у рік, або 50 г щодня [10].

Висновки. Зростання виробництва зерна у другій половині ХХ століття значно випереджало

3. Світове виробництво основних видів продовольства, млн. т

Види продукції	Роки						
	1950	1990	2000	1951 - 2000		2001 - 2007	
				коефіцієнт росту	середньорічний темп приросту	коефіцієнт росту	середньорічний темп приросту
Пшениця	167	588	585	3,5	2,5	0,99	-0,1
Кукурудза	146	482	593	4,1	2,8	1,2	2,1
Рис	161	524	601	3,7	2,7	1,1	1,6
Ячмінь	51	178	135	2,6	2,0	0,8	-2,7
Картопля	173	268	328	1,9	1,3	1,2	2,0
Молоко	262	395	578	2,2	1,6	1,5	3,9
М'ясо	41	179	233	5,7	3,5	1,3	2,7
Кава	2,14	6,25	7,40	3,5	2,5	1,2	1,7
Чай	0,56	2,50	2,98	5,3	2,4	1,2	1,8
Какао-боби	0,72	2,60	3,44	4,8	3,2	1,3	2,8
Соєві боби	17	104	169	9,9	4,7	1,62	5,0
Арахіс	10	23	23	2,3	1,7	0,00	0,0
Бавовна	6,7	18,8	19,1	2,9	2,1	1,0	0,1
Вовна	1,8	3,3	2,3	1,3	0,5	0,7	-3,9
Тютюн	2,6	7,1	6,8	2,6	2,0	1,0	-0,4

збільшення чисельності населення. Однак, це не означає, що зростання виробництва зерна відповідає збільшенню споживання зерна населенням: значна частина пшениці (й особливо кукурудзи) використовувалася на корм худобі, а ріст збору рису варто порівнювати з більш інтенсивним збільшенням чисельності населення у країнах, що розвиваються, – основного споживача даного продукту. Порівняно із серединою ХХ ст. скоротилася пропозиція картоплі та молока у розрахунку на душу населення. Зростання виробництва бавовни й тютюну у другій половині ХХ ст. приблизно відповідало збільшенню чисельності населення. Середньорічний темп приросту відвантажень вовни був у 3,6 разу нижче аналогічного показника на душу населення. В останнє

десятиріччя ХХ століття темпи приросту виробництва багатьох продуктів сільського господарства були нижче від середніх показників за другу половину ХХ ст. В окремих випадках відзначалося абсолютне скорочення випуску продукції. Міжнародний капітал був спрямований на забезпечення зростаючого попиту на фрукти, каву, чай, какао-боби та інших видів продукції тропічного сільського та лісового господарств. У забезпеченні світу продовольством через міжнародну торгівлю зростає роль найбільш ефективних виробників (США, Канада, Австралія, Нова Зеландія), де сприятливі природні умови для землеробства і скотарства поєднуються із використанням передових технологій та удосконаленої організації виробництва.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Голиков А. П., Грецак Ю. П., Казакова Н. А. *и др.*; Под ред. А. П. Голикова. География мирового хозяйства: Учебн. пос. – К.: Центр учебной лит-ры, 2008. – 130 с.
2. Дахно І. І. Міжнародна торгівля.: Навч. посібн. – К.: МАУП, 2003. – 180 с.
3. Корниенко О. В. Мировая экономика. Завтра экзамен. – СПб.: Питер, 2007. – 89 с.
4. Ливинцев Н. Н., Ливинцева Н. Н. Международные экономические отношения: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. – 74 с.
5. Романчиков В. І., Романенко І. О. Міжнародні

- економічні відносини. Навч. пос. – К.: Центр учбової літ-ри, 2008. – 163 с.
6. Крилова Н. В. Міжнародна торгівля.: Навч. пос. – К.: Знання, 2008. – 353 с.
7. Трухачев В. И., Лекишева И. Н., Ерохин В. Л. Международная торговля: учебное пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика; Ставрополь: АГРУС, 2006. – 392 с.
8. Фигурнова Н. П. Международная экономика. М.: Омега – Л., 2005. – 87 с.
9. www. wto.org.ua – офіційний сайт Світової організації торгівлі.
10. http://wto.in.ua